

Krigets olika ansikten

av Vladimir Iserell

Résumé

Motivated soldiers are an important success factor in a war. Because of that, the government has to explain why soldiers have to risk their health and lives. In the light of this, narratives which the Russian government used to explain the cause of ongoing war arose and became of great importance. The war in Ukraine is described in several different ways. This article presents three different main narratives used by the Kremlin. According to the first one, the ongoing war is regarded as the Great Patriotic War 2.0. The second narrative regards it as a civil war and the last one presents war in Ukraine as a Holy war – the final battle between good and evil. All three narratives can coexist and the publication 'Rules of Life in War' (the publication which is aimed at the Russian mobilized soldiers) contains all three of them.

DET ÄR VIKTIGT för den ryska statsmakten att motivera sina mobiliserade soldater. De har ryckts bort från sin ordnade tillvaro och förväntas nu delta i strider i det pågående kriget, där de riskerar såväl sin hälsa som sitt liv, men de förstår ofta inte varför de måste göra detta.

Motivationen är viktig, eftersom väpnade styrkor bestående av omotiverade soldater som tvivlar i strid aldrig vinner segrar och dessutom, när de kommer hem från kriget kan de ställa till kaos och förödelse, och till och med försöka störta makthavarna.

För att försöka motivera sin militära personal använder den ryska staten sig av diverse typer av propagandamaterial. Ett exempel på sådant material är ”Jag lever, jag strider, jag vinner! Livsregler i krig” (”Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне”), en 64-sidig skrift tryckt år 2022 av de ryska Afghanistan-veteranernas förbund (Общероссийская общественная организация ”Российский Союз ветеранов Афганистана”).

Broschyren innehåller en rad kortfattade rekommendationer som ”baserar sig på generaliserade erfarenheter från striderna i Afghanistan, Norra Kaukasus och Ukraina”. Publikationen har ryska militärer (först och främst de mobiliserade soldaterna) som deltar i den så kallade Militära specialoperationen i Ukraina som målgrupp.

Denna skrift kan hittas bland andra rekommenderade publikationer som en PDF-fil på ”*Bulletin of Military Education*” webbsida (”Вестник военного образования”).¹ Den innehåller inga nya koncept, men utgör ett koncentrat av de viktigaste budskap som den statliga propagandan vill indoktrinera den ryske soldaten med. Med tanke på detta är det av intresse att granska skriften närmare.

Att förklara krigets syfte

Försöken att förklara syftet med kriget förefaller inte vara lätt då själva begreppet ”krig”, som äger en tung semantisk innebörd, är otillåtet för att beteckna den ryska invasionen

i Ukraina. Det poängteras i skriften att de ryska politikerna har valt att kalla de ryska väpnade styrkornas agerande i Ukraina för ”Den militära specialoperationen”. Bakom denna diffusa definition döljs ett riktigt krig som innebär en verkligt lidande för dem som deltar i ”specialoperationen”.² Således behäftas konceptet ”krig” i publikationen med multipel innebörd, samt delar undermedvetet in verkligheten i två delar, den virtuella, som skapats med hjälp av språkliga medel som uppenbarar sig först och främst genom politikernas uttalanden och massmediernas publikationer, samt den objektiva, som inte återspeglas av den officiella diskursen utan ligger dold under den ryska massmediala bilden.

Denna inbyggda dubbla mening återfinns inte som huvudbudskap i texten utan kan skönjas i början av texten och kan ses som ett uttryck för att författarnas undermedvetna kommit till tals.

Kriget som Stora Fosterländska kriget 2.0

Denna ovan omnämnda semantiska multipla innebörd präglar även förklaringen av den pågående ryska invasionen som kan hittas längre fram i texten. Till att börja med betecknar skriftens författare kriget i Ukraina som det Stora Fosterländska kriget 2.0.³ Detta postulat förklaras av författarna på följande sätt:

Det räcker att se på listan av stater som införde sanktioner mot oss och som hjälper den ukrainska regimen – Tyskland, Polen, Tjeckien, Kroatien, Danmark, Japan, Italien... Alla dessa länder har krigat mot oss förut. Idag i Ukraina hämnas de på oss för vår Stora Seger. Således, detta är för oss fortsättningen på det Stora Fosterländska kriget. Och vi, precis som våra förfäder år 1945, är förpliktigade att segra.

Ovanstående påstående förefaller vara av en oerhört stor vikt för den ryska propagandan. Detta är naturligt eftersom hela den ryska nationella självbilden grundar sig på segern i det Stora fosterländska kriget år 1945. Detta krig, i väst kallat andra världskriget, är ett kollektivt trauma i Ryssland och den gemensamma nämnaren för praktiskt taget alla ryska medborgare, som under årens lopp också medvetet har använts av staten (i avsaknad av statlig ideologi) i olika försök att förena den i övrigt icke-homogena ryska nationen.

Uppfattningen av kriget i Ukraina som fortsättningen på det Stora Fosterländska kriget är även signifikant i en helt annan kontext, den illustrerar på ett tydligt sätt det kontinuerliga och eviga motsatsförhållandet mellan Ryssland och det kollektiva väst. Konceptet i sin tur används även flitigt för att förklara diverse inrikes- och utrikespolitiska händelser, samt för att rättfärdiga den ryska statens agerande.

När det gäller den aktuella situationen i Ukraina drar den ryska statsmakten paralleller mellan den så kallade ”specialoperationen” och det Stora Fosterländska kriget som är ägnade att legitimera kriget i de ryska medborgarnas ögon. Man påstår exempelvis att makten i Ukraina är koncentrerad till och i händerna på brittiska, amerikanska och israeliska medborgare vilka utpekade som skyldiga för genomförandet av ”den ursprungliga befolkningens genocid”⁴ som kostade Ukraina 20 miljoner människoliv.⁵

Utan att gå in närmare på orsaken till den ryska invasionen konstaterar skriftens författare att USA och Europa är benägna att föra kriget tills den siste ukrainaren kommer att stupas. ”De (det kollektiva väst) behöver inte människor. De behöver territoriet och resurser”, skriver man i broschyren. Vidare hävdar man att ”samma framtid förbereder

de även för oss” (d v s för Ryssland och för dess folk).

Av detta kan slutsatsen dras att genom att strida i Ukraina så skyddar de ryska väpnade styrkorna nationen Ryssland, och samtidigt även det ukrainska folket från genocid som de ukrainska och västerländska politikerna har startat mot det ukrainska folket.⁶

Det sistnämnda påståendet belyser det rums- och tidskoncept som kan spåras i den ryska postsovetiska radikalkonservativa idéströmningen. Den böjda och deformerade rumsliga logiken är intimt sammankopplad med en expansionism och tillåter händelser som äger rum tusentals mil från Moskva att vara en del av det stora slaget i det pågående försvarskriget. Dessa tankar kan närmast nå eskatologiska proportioner. Den förändrade tidens paradox i sin tur, kan beskrivas som att tiden förändrar sin gång, i stället för att utvecklas i en linjär riktning börjar den att gå i en cirkel. Tiden, precis som i den Gudomliga liturgin, går medurs och återskapar ständigt samma händelser som därför upplevs på nytt, om och om igen. Dagens händelser är således bara en upprepning och en fortsättning av föregående skeenden. Det händer därför, principiellt, inget nytt. Det är bara detaljer som skiljer sig.⁷ Således, genom att offensivt avancera in på grannlandets territorium bedriver de ryska väpnade styrkorna ett försvarskrig, i det eviga kriget mellan det goda och det onda.

Kriget som inbördes krig

Men det skulle vara alldeles för enkelt om det pågående kriget inte skulle ha flera dimensioner. Också dessa antyds i texten, på ett subtilt sätt.

Genom att förneka den ukrainska statens och det ukrainska folket en självständig existens, introducerar skriftens författare ytterligare ett narrativ som under de senaste åren

blivit mycket spritt i Ryssland. I skriften betraktas Ukraina inte som en självständig stat utan som ett ”territorium av f d Ukrainska Sovjetiska Socialistiska Republiken”, USSR som är tillfälligt ockuperat av ett ”terroristgäng”.⁸ På ett liknande sätt förnekas även existensen av den ukrainska nationen. I broschyren stadgas att fram till senare tid var 96,7 procent av ukrainarna ryssar. Dock på grund av att de under 30 års tid har blivit berövade en normal utbildning, kultur samt modersmål, har de förvandlats till extrema russofober.⁹ Författarna påpekar att det fortfarande finns något ryskt kvar hos det ukrainska folket, samt att ukrainarna efter en nödvändig ”denazifiering”, åter kommer att vara sanna ryssar. Dock ska de, fram till dess, betraktas som fiender som måste bekämpas tills de lägger ner sitt motstånd.¹⁰

Detta sätt att betrakta Ukraina och det ukrainska folket ligger i linje med Putins uttalanden och bygger på hans programartikel ”On the Historical Unity of Russians and Ukrainians”. I denna skrift postuleras att ryssar och ukrainare tillsammans med vitryssar utgör ett gemensamt och tre-enhetligt folk.¹¹ Samtidigt poängteras där att det ukrainska folket som ett separat folk vilket skiljer sig från det ryska är en konstgjord konstruktion hämtad utifrån och utvecklad på grund av villfarelse.

Denna linje utvecklas även av Sergejev i en artikel från april 2022 där han påstår att *ukrainism* är ”en konstgjord antirysk konstruktion som saknar eget civilisationsinnehåll” och som är ”ett underordnat element av en främmande civilisation” samt propagerar för en fullständig ”de-ukrainisering” av staten.

Således, genom att förneka den ukrainska statens suveränitet och rätten till existens, med hänsyn tagen till hänvisningar till den gemensamma historien liksom till postulaten om det enda, tre-enhetliga folket, gestaltas

det pågående kriget som den ryska statens inhemska angelägenhet.¹²

Detta tankesätt är inte nytt och kan även spåras till det ryska inbördeskriget 1918–1922. General Denikin, överbefälhavare över ”Södra Rysslands Frivilliga Armé” skrev redan år 1937 att ”varken den reaktionära eller det demokratiska Ryssland, den republikanska eller den auktoritära kommer tillåta Ukraina att ryckas bort från den. Den löjliga och grundlösa tvisten mellan det Moskovitiska Rus’ och Kiev Rus’ som förvärras utifrån är vår egen inbördes tvist som berör ingen annan och som kommer lösas av oss själva”.¹³

Bland samtida ryska offentliga personer som intar Kreml-vänliga positioner märks denna hållning bland annat hos patriark Kirill som betraktar kriget som ett ”inbördeskrig” (PIII 2022).¹⁴

Kriget som det heliga kriget

Den ryska ideologiska paradoxen, som kan bestå av att två eller flera narrativ som ibland även förnekar varandra, kan betraktas som både korrekt och sann. Denna multiplicitet är snarast kännetecknande för den moderna ryska ideologin, där narrativen läggs lager på lager i en strävan att innefatta den ryska statens samtliga storhetsepoker, för att så lägga en grund för ett universellt imperium. Narrativen angående det pågående kriget i Ukraina är inte undantag från denna regel. Förutom att vara ett försvarskrig mot det kollektiva väst och samtidigt ett inbördeskrig, tillskrivs det pågående kriget i Ukraina även en andlig dimension.

Skriftens författare uppmärksammar att kriget bör jämföras med skärselden, och genom deltagande i kriget (d v s genom att gå igenom skärselden) renar man sin själ och erhåller tron.¹⁵ Den religiösa och eskatologiska karaktären av det pågående kriget understryks i följande uttalande: ”Vi – orto-

doxa, muslimer, buddhister och schamanister strider idag tillsammans mot den ukrainska nationalismen och den världssatanism som står bakom den”.¹⁶ Författarna skriver att en sådan gemensamhet, i strävan att slå tillbaka fienden, bara kan spåras i historien en enda gång, nämligen under det Stora Fosterländska kriget.¹⁷

Parallellerna med det Stora Fosterländska kriget belyser även en annan aspekt som ligger i linje med dess andliga dimension. Det Stora Fosterländska kriget döptes av den sovjetiska propagandan till det ”heliga kriget”, och denna diskurs används fortfarande. Genom att ge det pågående kriget i Ukraina en andlig dimension och samtidigt dra paralleller till det Stora Fosterländska kriget försöker Kreml att sakralisera det. Även den Rysk-ortodoxa kyrkans officiella narrativ ansluter sig till denna diskurs. Den ryska kyrkans överhuvud, patriarken Kirills uppmaning till ”andlig mobilisering”,¹⁸ samt hans uttalande gällande syndaförlåtelse för de som dör i kriget, hör hemma i denna kontext.

Det pågående kriget i Ukraina, sett i ljuset av den andliga dimensionen, når i den ryska propagandan eskatologiska proportioner och förvandlas närmast till ett förspel till Harmageddon, den sista avgörande striden mellan det goda och det onda, mellan Gud och Satan, mellan Ryssland och USA. Förhållningssättet till den eventuella utgången av denna strid uttryckte Putin redan för några år sedan då han blev tillfrågad om hans beredskap att använda sig av kärnvapen och då han uttalade sig enligt följande: ”Vi, som martyrer, kommer att hamna i himmelen, medan de kommer att dö¹⁹ som hundar”²⁰. Nu, när Ryssland tappat initiativet, och kriget i Ukraina har förvandlats till ett riktigt utnötningskrig, framstår Putins påstådda beredskap att använda sig av kärnvapen, liksom den ge-

nomförda massmobiliseringen, som en kollektiv reningsrit. Denna är ägnad att förena nationen, och hela landet måste gå igenom den. En rit som i själva verket har karaktär av ett kollektivt offer, en sorts skapelsemyt som det därefter återuppståndna imperiet ska grundas på.

Författaren har en master i filosofi, huvudområde ryska som fackspråk samt en master i filosofi, huvudområde Riskhantering jämte en fil kand, huvudområde Rättsvetenskap. Han är verksam inom bevakningsbranschen och är personalbefäl inom hemvärdet.

Källor

- Iserell, V. (2021). Постсоветская радикально-консервативная политика памяти: ”Взвод” Захара Прилепина. <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1645031/FULLTEXT01.pdf>.
- Вестник военного образования (2022). О ЖУРНАЛЕ. <https://vvo.ric.mil.ru/O-zhurnale>.
- Деникин, А. И. (1937). Кто спас советскую власть от гибели?
- Путин, В. (2021). Об историческом единстве русских и украинцев. kremlin.ru/events/president/news/66181.
- Риа Новости (2018). ”Мы попадем в рай, а они — просто содохнут”. Что Путин рассказал на ”Валдае”. 2018-10-18. <https://ria.ru/20181018/1530999011.html>.
- РПЦ (2022). Патриаршая проповедь в Неделю 15-ю по Пятидесятнице после Литургии в Александро-Невском скиту. Русская Православная церковь. Сайт Московского патриархата. 2022-09-25. www.patriarchia.ru/db/text/5962628.html.
- РСВА (2022). Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне. Общероссийская общественная организация ”Российский Союз ветеранов Афганистана”. <https://vvo.ric.mil.ru/upload/site176/souillbANp.pdf>.
- Сергейцев, Т. (2022). Что Россия должна сделать с Украиной. Риа Новости. 2022-04-03. <https://ria.ru/20220403/ukraina-1781469605.html>.
- ТАСС (2022). Патриарх Кирилл призвал соотечественников к ”духовной мобилизации”. 2022-09-27. <https://tass.ru/obschestvo/15880579>.

Noter

1. *Bulletin of Military Education (Вестник военного образования)* är en rysk vetenskaplig och metodologisk tidskrift som den Ryska Federationens försvarsministerium startat den 31 december 2015.
2. РСВА: *Живу, сражаюсь, побеждаю! Правила жизни на войне*. Общероссийская общественная организация "Российский Союз ветеранов Афганистана", Moskwa 2022, s 8, <https://lostarmour.info/books/warbook.pdf>.
3. Ibid.
4. Med "genocid" anses här tydligen den negativa demografiska utvecklingen under 1990-talen som berodde på ekonomiska omständigheter under den svåra transformationsperioden. Traditionenligt och i enlighet med den post-sovjetiska ryska radikalkonservativa retoriken utpekas västerländska demokratier som skyldiga för det ekonomiska och sociala kaoset av denna period.
5. Op cit, РСВА, se not 2, s 8.
6. Ibid, s 8-9
7. Iserell, Vladimir: *Постсоветская радикально-консервативная политика памяти: "Взвод" Захара Прилепина*, 2021, s 43, <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:1645031/FULLTEXT01.pdf>.
8. Op cit, РСВА, se not 2, s 8.
9. Op cit, РСВА, se not 2, s 9.
10. Ibid.
11. Путин, Владимир: *Об историческом единстве русских и украинцев*, 2021, kremlin.ru/events/president/news/66181.
12. Även krigets ryska beteckning "den speciella militära operationen" antyder på dess inbördes karaktär. Historisk, med ordet "operation" betecknades i de postsovjetiska staterna militära aktiviteter som genomfördes på eget territorium. Som exempel kan nämnas den ryska "kontraterroristiska operationen" (контртеррористическая операция – КТО) och den ukrainska "antiterroristiska operation" (антитеррористическая операция – АТО). Vakom den förste benämningen doldes de ryska militära aktiviteter i Tjetjenien, och under den andra – ukrainska militära aktiviteter i Ost Ukraina mellan 2014 och 2022.
13. Деникин, Антон: "Кто спас советскую власть от гибели?" i Деникин, Антон: *Очерки русской смуты*, 2020, 610.
14. Påpekas bör att patriark Kirill betraktar både Ryssland och Ukraina som den ryska kyrkans kanoniska territoriet (ТАСС 2022).
15. Op cit, РСВА, se not 2, s 54.
16. Ibid, s 55.
17. Ibid.
18. ТАСС: *Патриарх Кирилл призвал соотечественников к "духовной мобилизации"*, 2022-09-27, <https://tass.ru/obschestvo/15880579>.
19. I det ursprungliga citatet ("Мы как мученики попадем в рай, а они просто сдохнут") använder Putin ordet "сдохнут" som är ganska grovt och starkt laddad beteckning för verbet "dö". Eftersom det svenska språket inte bjuder på en adekvat översättning av det, översatte artikelskribenten (V.I.) den som "dö som hundar".
20. Риа Новости: *"Мы попадем в рай, а они — просто сдохнут". Что Путин рассказал на "Валдае"*, 2018-10-18, <https://ria.ru/20181018/1530999011.html>.